

A csönd ünnepe

Karácsony napjai sokunkban a csönd és a tünődés utáni vágyat ébresztik föl. Mély réteget mozdítanak meg lelkünkben. Örömet maradunk egy pillanatra magunkban – sok mindenre gondolunk, néha csak homályosan, ami nem tartozik a köznapokra. Az emberek nagyobb részében ez nem válik „mélyreható” elmélkedéssé, kivált nem valóságos töprengéssé, egyedüllétüket azonban, lehet, csak pillanatokra, betölti. Ilyen értelemben mindannyian inkább „profán” karácsonyt ünneplünk. Az elgondolkodás „hangulata” az, ami különös hatalmába ejt bennünket. Gyakran azonban épp a profán gondolatokban kíván valami szent közelebb férkőzni hozzánk. Hisz mindenütt, ahol emberi lét tárulkozik, Isten titka máris jelen van. Lehet, hogy Isten épp a közvetlen, egyszerű és magától értetődő dolgokban van leginkább jelen; Isten, aki közelebb van hozzánk, mint a tulajdon szívünk. Min tünődik el az „egyszerű ember” a karácsony csöndjének pillanataiban kivált szívesen?

Az ilyen pillanatok többnyire emlékeket idéznek föl a lélek mélyéből. Minden emberi lét, valósága valamilyen összefüggésében, valami „megőrzöttet” visel magában; valamit, amit a köznapok tódulásától és erőszakosságától meg kell óvnia. Az intenzíven megélt élet, a csöndben hordozott szenvedés, a boldogság vagy bánat pillanatai, a tartózkodó barátság, a visszafogott vágy ideje ez, meghatottságában az ember rá emlékezik. Egy emberi arc, halott jó barát vonásai, egy szín, egy ellobbant táj képe jön egyszeriben nagyon közel hozzánk. Szívesen időzünk el az efféle emlékeknél, visszarávedünk rájuk. Bennük valóban otthonos az ember. Valami, ami drága és szeretetre méltó, válik újra jelenvalóvá benne. Megérti, hogy élete valami egyszerű és kegyelemteljest visel magában. Rég elfelejtett megvilágosulások válnak ilyen pillanatokban egyszeriben „beláthatókká”, fölismerések, amik oly gyakran szenvednek törést a köznapi evidenciák zordságán, nekünk azonban drágábbak és fontosabbak a világ minden fölülletes összefüggésénél. Vagyis: jólesik önzetlennek lennünk, bánkódunk a bánkódókkal, éhezünk és szomjazunk az igazságra, tisztaszívűnek lennünk, irgalmasságot cselekednünk, békét szereznünk szelidségben és jóra valóban. Mindent nem „kiálthatunk ki” a világba; szívesen emlékezünk azonban és izlelgetjük a benső titkot. Minden más, ami köznapjainkat rendszerint kitölti, elhárítható életünk-ből, mások éppúgy megélhetik, beláthatják, nem azt a bensőséget, gyöngédséget, törekenységet azonban, ami e csöndes pillanatokban önkéntelen jelenvaló bennünk.

Bármire gondoljunk is ebben a hangulatunkban, a csodálatosnak fényében jelenik meg előttünk, lényét valami titokzatos, szokásosan észre-nem-vehető felé tárja ki. Ilyenképpen vette körül az ember a karácsonyt mindig is a csodatörténetek dicsfényével. Ezek a történetek a karácsonyi megsejtés „megvilágításai”: az emberi lét, homálya és zavarai ellenére is mélyebb értelmű, mint a köznapiság gondolná. Épp e „csodálatosra” való vágy, az emberi áhítás legkedvesebb gyermeke, meg a vallás sokunkban az, amit nem kezelhetünk le csak hiedelemként – némely teológusunk és filozófusunk nagy bánatára. Benne tiltakozik az emberi tudat a hiábavaló meg a semmi ellen. Az igazság, a „csodálatos iránti vágy” egzisztenciálisra átszámított tartalma az, hogy: van áttörés a szokvány világából a különösbe s az egyszerűen fölülmulthatatlanba. Az ember még sincsen e világ javíthatatlan összefüggéseinek remény nélkül kiszolgáltatva. Rossz tapasztalataink „árulják el” még, mik vagyunk s életünk-ből újban és meglepőben mi minden támad. Van minden szűkösség és szorongás dacára titkos

üdvösség ebben a világban, s az képes váratlanul föltörni. Valami fénylő, tiszta, korántsem babonás s nem is rajongó érzés nyilvánul meg ebben a „karácsonyi hangulatunkban”: minden evidencia ellenére a kézenfekvő közegén látszik út a homályból a fénybe, van „illuminatio noctis” (az éjszaka megvilágosodása).

Az egyszerű ember éppen ezért szeret karácsony ünnepén együtt lenni gyermekekkel, megsejti közben a kicsinység titkát. Mit jelent a csöndes mélabú, ami elfogja lelünköt, mihelyt saját gyermekkorunkra visszagondolunk? Annak érzése ez, hogy visszavonhatatlanul elveszítettünk valamit, a megélésnek azt a közvetlenségét, amely a gyermekséget lényegi vonásként jellemzi. Lelünköt akkor események, dolgok, érzések foghatták hatalmukba, úgyhogy már nem magunkra néztünk vissza, hanem tekintetünk egészen elveszett az alak szemléletében. Mint egész még nagyon közel voltunk egy egészhez, osztatlanul és kettőzetlenül. Semmit nem számítottunk, nem igazoltunk, nem „indokoltunk”. Egyszerűen „itt” voltunk, átadva magunkat tágult szemmel a felénk áradó élménynek. Ilyen emlékekben sejtjük meg annak a gyakorta fölületés-érelgős hasonlításnak igazi mélységét, hogy azt mondjuk a gyermekekről, „angyalok”. Bizonyosan nem azért, mintha az angyalok bájos, édes és megható lények volnának. Épp ellenkezőleg! Valamiben azonban hasonlít egymásra gyermek és angyal: abban a létintenzitásban, amit Rilke költői szóval úgy igyekszik jelezni, az angyalok „viharosan elragadtatott zajongás”. Nem élük meg az „elragadtatást” az odaadásban, lényük lángoló túllényegülésében, hanem maguk az elragadtatás, a megindultság, az odaadás, az önefeleltség. Épp ebben hasonlít a gyermek, kivált ha játszik, az angyalokhoz, s épp erre áhítoznék a meglett ember, akinek élete, akinek tekintete annyi gondtól-bajtól, annyi önzéstől-önösségtől, annyi igyekvéstől-feladattól fátyol-homályos.

Az egyszerű ember kivételes szeretettel és tisztelettel veszi körül feleségét mint anyát karácsony idején. Mindenekelőtt a szeretetnek azt a teljességét becsüli benne, aminek neve: gyöngédség. A gyöngédség nem valami fogyatékoság, nem gyöngeség, inkább képessége annak a hajlammak, hogy megőrizzük a világ kedves dolgait, meg tudjuk nemesen és tartózkodóan védeni. A nő közvetlenebbül kötődik az élet titkába, mint a férfi, könnyebben fogja föl az élet bonyolult összefüggéseit, s nem annyira elmélettel vagy fogalmak által, hanem teljesen és intuitívan, az élet felől. De miért olyan fontos és nélkülözhetetlen az élethez a gyöngédség? Az értékfilozófia egyik legjelentősebb fölfedezése abban van, hogy belátta, a magasabb fokú érték az alacsonyabb értékek összefüggésében gyöngének, harcra alkalmatlannak és fenyegetettnek bizonyul. Milyen gyöngé volt az élet akkor, amikor először megjelent a fejlődés folyamatában: véletlenekből keletkezve, véletlenektől fenyegetve, azoknak kitéve. Milyen esetlen volt az emberi szellem, amikor az organikus köréből öntudatra tört: kutatva, kételkedve, alulmaradva, s az embert meghitt létalapjától eltávolítva. Milyen esetlegesek ezek a magasabb fölismerések a mindennapi érintkezés világában (pl. az, hogy a szelídség győz az erőszak fölött): látszólag eredménytelenek, „éretlenek”, „hátrányosak”. Milyen elveszett a csöndes ember az ügyes beszédűek körében. Milyen törekény a szépség a közhasznúság világában. Milyen félénk a remény, milyen tétova és bizonytalan más, „kézenfekvőbb” erények közegében. Milyen kevésre jut az ember Krisztus „etikájával” a hegyibeszéd értelmében, a zord valóság világában. Milyen könnyen sebződik az „álmodozó” ember a hétköznapok tényein. Milyen „együgyűnek” tűnhetik, aki a szeretet benső követelményei szerint él, vagyis türelmesnek, kedvesnek, önzetlennek igyekszik lenni, nem törtet, nem dicsekszik, nem fuvalkodik föl, nem saját előnyét keresi, nem keseredik meg, nem számítja föl a rosszat, az igazságnak örül, nem az igazságtalanságnak. Milyen idegennek tetszik itt az az ember, aki életét a lényeg lényege, a mennyország felől kívánja irányítani. És végül: milyen tehetetlen és „jelen-nem-levő” Isten a teremtésben. Megvontuk itt a lét emelkedő vo-

nalát az élet ébredésétől a beteljesülésig s mindenütt ugyanazt a sarkalatos törvényt észleltük: A lét kibomlása, az élet keletkezése, az áttörés a sajátlagosba egyszersmind a gyöngéd gyöngéddé válásának, a fenyegetett fenyegetettségének, a már kivetett kivetésének folyamata. A kereszt ebben az értelemben minden élet kozmikus alaptörvénye; törvény, amely végül Krisztusban lelte meg legfőbb megvalósulását. Az életnek e sarkalatos törvényétől elragadtatni, újra meg újra megérezni létünkön, testünkön és lelkünkön, elhivatni a világ megőrzésére, ez a nő nagy küldetése. Olyan lény ő, aki bár sokszor megsebződik, képes ott állni az élet keresztje alatt, megzavarhatatlanul és csöndben várni a föltámadásra.

Az idős emberekre is szívesen emlékezünk a „karácsony hangulatában”, kedvvel szerzünk nekik örömet, megajándékozunk őket s méltóságot adunk nekik. Meghatódunk az életüktől és szeretnénk jók lenni hozzájuk. Ami az idős embert még megtartja az életnek, nagyon is vékonyka szál és fukar erő. Nagyon visszaszorul a végsőre, amiből egyáltalán még élhet. Ő maga bizonytalán gyakran elgondolkodik: Milyen különös, hogy elmúltak az évek! Csak álmodtam-e az életet vagy valóságosan is megéletem? Sok mindennek, amit valaha fontosnak véltem, mára semmi súlya. Egyetlen maradéka tulajdon létemnek: elhatározások, amik sosem váltak valóra, szépségek, amiket sosem ízeletem meg, harc a világgal, amibe belekeseredtem, hogy netalán látszatra az legyek, ami soha nem voltam. S most becsukódtam az elkövetkezett létbe! Már soha nem lehetek más, csupán ez, aki életem számtalan ígérete szerint lettem, aki most vagyok. Ami valóban megmarad nekem, kevés: néhány pillanata a viselt magánynak, a tisztos önzetlenség momentumai, egy kedves lény melletti várakozás ideje, néhány jócselekedet, amit egyszersmind saját szívemtől elcsikartam, az élet hordozása, a hűség, a makacs remény minden kudarc közepette, a jószágos kéz, a segítő tekintet, az első szerelem – nem sokkal több. Éppen ez bizonyul most értékesnek, ami életemben úgyszólván „mellékesen” esett meg. Meglehet, így tűnődik az idős ember, megtapasztalva a lemondást, beszél magamagához. Közben gyöngéd szeretet ébred szívében minden iránt, ami hiábavaló, ami tékozlás, ami fölösleg, sőt az iránt is, ami balgasága a világnak. Egyetemlegesnek érzi magát a kudarcra, a tökéletlenséggel, a sikertelenséggel. Testvérük ebben hasonló sorsával. Így őrzi meg az idős ember a világ legértékesebb és legszűkösebb titkainak egyikét, a megértő türelmet. – A karácsonyi elfogódottság pillanataiban az egyszerű ember fölfogja az idősek tragikus-szép sorsát, s nagyon-nagyon jó kíván lenni hozzájuk, hogy annyi ingerültségét és türelmetlenségét jóvátegye.

A karácsonyi tűnődésben az ember azokhoz is közel érzi magát, akik az életben való kiszolgáltatottságot kivált kénytelenek megtapasztalni, a magányosokhoz, nekik jelenidőt szeretne ajándékozni, a kudarcban élőkhez, nekik örömet adna reményt. Az üzöttekre gondol, a foglyokra, a betegek, a „didergő” életekre, s közben rádöbben saját állapotára. Azokra is emlékezik, akik megszorítottak vagy a kétség sötétjében élnek, azokra, akik már nem hisznek s önnön magányuk fogságából kiszabadulni nem tudnak. Azok is jelenvalóvá válnak előtte, akiknek, anélkül hogy akarta volna, bánatot okozott, akik ellenségesek vele vagy akik egyszerűen nem szeretik. Ebben a pillanatban mindenkiel jót cselekednék, mindent megbocsátana s mindenért bocsánatot kérne. Olyan ember szeretne lenni, aki mindenkit otthonába fogadhat.

Milyen „Istennel rokon” ez a karácsonyi áhítás! Egészen közel van annak a megváltó Istennek szívéhez, aki befogadja a koldust, az elmerülőt fölemeli magához, aki a minden kudarcot élt, üldözött, lázadó és megtévesztett ember Istene. Az az Isten, aki megáldja bennünk a végzetet, alászállt lelkünk szakadékába, megmenekült értünk a halál éji árnyékától, aki kitettségünk magányában meglátogat, leggyöngédebben a reményvesztettet szereti, aki sosem kérlelhetetlen, tehát a kérlelni is tudó szeretet Istene.

Így az egyszerű ember a karácsonyi csönd néhány pillanatában sok mindenen eltűnődhetik, ami máskor csupán fölületesen érinti. Nem „magas” elgondolások vagy „mély” gondolatok ezek. Jelentős azonban bennük, hogy a vonzalom lelki szférájában mennek végbe. Nem kívánunk semmit sem „kezdeni” ezekkel a gondolatokkal, épp csak elidőzünk náluk, s nyugalomban és jósággal nézzük az életet, ámitás nélkül. Ha sugallnánk az ilyen embernek, hogy ezekben a momentumaiban éppúgy gondolkodott, mint rólunk Isten gondolkodik, valószínűleg ámulva és ijedten nézne ránk. Soha nem merete volna hinni, hogy Isten gondolatai ilyen egyszerűek, magától értetődőek és könnyedek; hogy Isten minden emberhez ennyire közel lehet. Hiszen ő ezekben a pillanatokban nem is kérdezősködött Isten után, nem firtatta, csupán a saját szívének „engedett”. Mégis megvalósult előtte a „karácsonyi” hangulatban egy Isten, aki mindenütt, még „nem keresve Őt” is megajándékoz magával bennünket: „Hagytam, hogy közeledjenek, akik azelőtt nem kérdeztek; hogy megtaláljanak, akik nem kerestek. Íme, itt vagyok. Íme, itt vagyok! – így szóltam a nemzethez...” (Iz 65, 1–2). A Rómaiakhoz szóló levél a Deuteronomium szöveg csodálatos magyarázatában (Dt 30, 11–14) ugyanazt a gondolatot nyilvánítja ki: „Ugyanakkor a hitből származó megigazulásról így szól: Ne kérdezd bensődben: »Ki megy föl az égbe?« Azért tudniillik, hogy Krisztust lehozza. Vagy: »Ki száll le az alvilágba?« Azért tudniillik, hogy Krisztust a holtak országából felhozza. Hanem hogyan mondja? Közel van hozzád a tanítás, ajkadon és szívedben.” (Róm 10, 1–8) Krisztus számunkra nem idegen. Ő sűrítése és felsőfoka minden igaznak és igaznak, odaadónak és segítőnek létünkben. A karácsony csöndes embere Őt sejtí meg, örök testvérét, emberi elfogódottságának értelmi középpontját („szívében”), még ha nem is kifejezetten Rá gondol, vagy úgy tetszik neki, távol esik tőle.

Kalász Márton fordítása

VASS GYÖRGY

Boros László emlékére

1987 októberében lett volna Boros László hatvanéves. Hosszú évtizedekre visszanező barátság készítet arra, hogy a magyar közönségnek bemutassak egy aránylag kevésbé ismert gondolkozót, akinek személyi varázsa még a síron túl is hat. Hiszen ő maga írta: „Az emberi életben barátságban lehet maradni a halottakkal, akik eltávoztak tőlünk. Ez a barátság az életben maradtoknak mély és kimondhatatlan fájdalmat jelent. Krisztus is átélte ezt barátjának, Lázárnak halálában, mert szinte érthetetlen módon hatott rá ez a haláleset. Egy új reménnyel áthatott látóhatár nyílt meg előtte: a halál mint az »Emberfiának megdicsőülése« (Jn 11, 4). Ezért egy szeretett személy halála a nagyon is átértzett fájdalom ellenére ajándék, kegyelem lehet számunkra. A halott már Isten irgalmának ölelő karjában van, és mi, akik rá emlékezve mindabba a jóba és szépbe »beletemetkezünk«, amit életében velünk tett – mi, akik még a halott előtt feltáruló új lehetőségek előtt állunk, újra megtapasztaljuk létének szépségét, amely immár Isten életével egygyévált. Talán mi tudjuk az ő számára beteljesíteni földi életét, amely immár feloldódott Isten közösségében.”